

„Vuk despota dárdájával segítségül gyakran ott volt . . .”

*Mátyás király törökverő
szerb hadvezérének emlékezete*

Gundulič is megénekelte

A középkori Dubrovnik (Ragusa) városállam — a dalmát „Velece” — legnagyobb barokk lírikusa, Ivan Gundulič (1589—1638) írta e sorokat csodálatosan szárnyaló, törökellenes hőseposzában, az Oszmán-ban:

*A negyedik arról zengett:
Mátyást hogyan választották
királlyá a magyar rendek,
tömlőcéből trónra hozták.*

*Budavárból a pogánnyal
a törökkel miként harcolt,
s Vuk despota dárdájával
segítségül gyakran ott volt . . .*

E gyönyörű költeményben szereplő „Vuk despota” alakja jószerint teljesen ismeretlen a mai kor embere előtt, hiszen a törökverő Hunyadi fiának uralkodása óta sok-sok évszázad lepergett már a párkák fonalán a Kárpát-medencében is. Okkal kérdezhetjük: vajon ki volt ő? Pusztán a középkori szerb történeti népdalok legendás hőse, egy délszláv „Toldi Miklós”? Avagy csak Gundulič szabadon szárnyaló költői fantáziájának sosem élt szülőtte? Vagy valóságosan létező történelmi személyiség volt mégis? S honnan ered a nevéhez *kapcsolt Zmaj Ognjeni (Tüzes Sárkány), illetve a Jajčanin (Jajcei) jelző? És egyáltalán ha élt is, vajon megérdemli-e egy uralkodói címet viselő, középkori szerb politikus-hadvezér, hogy félezer év távlatából felidézzük emlékét? Nos, ahelyett, hogy tovább szaporítanánk a vele kapcsolatos számtalan kérdőjelet, vessünk inkább néhány pillantást ama szerb, latin, török és német iratokra, melyekből fény derül e rejtélyes szerb hős kitérére!*

Mert bizony, ezekből egyértelműen kiderül, hogy a *Tüzes Sárkány* nagyon is valóságos, élő személyiség volt, mégpedig nem is akárci, hanem egyenesen Mátyás király törökellenes, honvédő küzdelmeinek legrevékenyebb szerb bajnoka, vezéregyénisége! A szerb epikus történeti énekek, a bugarsticák e páratlanul népszerű bajnoka évszázadokon át, rendkívül nehéz körülmények között védte déli végeinket, különösen a Dráva-Száva közét, főleg a Szerémséget, valamint Temes, Keve, Torontál, Krassó, Szörény, Zaránd, Bács, Bodrog, Csongrád és Békés vármegyéket a keserves, egyenlőtlen küzdelemben a mindig ugrásra kész, jól felszerelt, nagy tülerőben levő oszmán-török hordák ellen. Megemlékezésünkben nem lebbenthetjük fel a fátylat tevékeny életének minden mozzanatáról, de felvillantathatunk pár érdekes mozaikot a magyar nép és a szerb menekültek honmentő harcának alig-alig ismert fejzeteiből.

Származása, neve, ifjúsága

Az iratok arról vallanak, hogy a török kori szerb guzlárok által széltében énekelte bugarsticák legkedveltebb hőseinek valójában Vuk volt a keresztnéve; a felettébb találó költői kép, a Tüzes Sárkány jelzős szerkezet pedig a pogány „agarénusok” elleni küzdelemben tanúsított páratlan hősiességére utal. A törté-

neti népi epika némely boszniai tájakon — Jajce, Travnik, Toričan környékén — a „Jajcanin” (Jajcei) jelzőt illesztette Vuk nevéhez. Ennek ugyancsak történeti magva van, mert bár a szerb Vuk természetesen nem a horvát Jajcén született, ám rengeteget harcolt Boszniában, melynek fele 1463—64-ben Magyarországhoz, a másik része a Török Birodalomhoz került, s mint önnön leveleiből olvashatjuk, 1481—1483 között ő volt a „gospodar boszanszkih gradov”, illetve a „kapetan boszanszkih gradov” (a bosnyák várak ura, illetőleg kapitánya.) Ami semmi egyebet nem jelent, mint azt, hogy ő volt a híres Dóczi Péter (a szerb népköltészet Peter Docićin-ja) jajcei bán utódja, Mátyás bizodalomból!

Vuk az utolsó szerb dinasztia ivadéka volt: nagyapja, a híres Djordje Branković despotá csaknem harmad évszázadon át (1427—1456) állt Szerbia süllyedő hajójának vihartépte kormányrujánál, s paratlanul ügyes és megfontolt diplomáciai manőverezéseivel jó ideig elodázta az elkerülhetetlen katasztrófát, mely a török világbirodalom és a közepes potenciálú magyar királyság közé beekelődött, megcsappant területű kis délszláv államot nap mint nap fenyegette. Vuk a despotá legidősebb, 1441-ben megvakított fiának, Grgurnak volt a házasságon kívül született, természetes gyermeke. Születési éve, helye és édesanyja nem ismert, de minden bizonnyal még Szmederevo és Szerbia első, átmeneti bukása, 1439 előtt láthatta meg a napvilágot, mielőtt fiatal apját és nagybátyját, Szeviant is fogságba hurcolták majd Tokarban megvakították a szultáni fogdámegek.

Gyermek- és ifjúkorát apja és nagynénje, Mara szultána (II. Murad özvegye) környezetében tölthette el, s midőn 1457—1459 között Grgurt török támogatással szerb trónkövetelőnek léptettek fel, Vuk is belevonulódott a szerbiai trónviszályokba. Sőt mi több, Szerbia és Bosznia natúrán, valamint a Szeremseágban és a Temesközben még Mátyás seregeivel is összeütközött, például Kovin térségében 1458-ban, Szmederevo szerb főváros átteleneiben az Al-Dunánál. S miután a fővárossal együtt egész Szerbia is török megszállás alá került, a reményeiben csalódott apja, címéről lemondva, German néven szerzetessé lett és még 1459 őszén elhunyt. Vuk felvette a despotá titulust. Dubrovnik (Raguzza), mozgékony kereskedőinek levelei szerint egészen 1464-ig a szerbiai török bégek szolgálatában állt; ez év májusában például Isza (Jézus) szmederevo-i szandzsákbég szerb delijeinek (könnyűlovasság magántestőrségének) a parancsnoka volt.

Atállás

Mind a mai napig nincsenek pontos értesüléseink arról, mikor hagyta ott Vuk a hazáját leigázó „agarénus” hódítókat, s ment át legveszedelmesebb ellenségük, Mátyás magyar király oldalára. A nagy uralkodó humanista udvari történetírója, Antonio Bonfini úgy tudta, hogy erre 1465 elején került sor, midőn a szultán parancsára a szmederevo-i szandzsákbég egy követéssel Budára küldte, ahol atállt a magyarokhoz. Ezt azonban komoly fenntartásokkal kell fogadnunk, hiszen maga Mátyás írja 1465. február 18-i levelében, hogy „Szerbia legújabb despotája” (novissime despotus Rasciae) az ő parancsára a fegyverszünetről tárgyalta a törökökkel!

Ugyancsak problematikus Bonfininek ama közlése is, (persze ne feledjük, ő csak Vuk halála után került Budára!), hogy hősünket 1471-ben nevezte ki Mátyás Szerbia despotájává. Mint láttuk, despotaként említi őt az uralkodó fenti, 1465-ös levelében is! Sőt, Vuk aláírása szintén ezzel az uralkodói títulusával szerepel a III. Frigyes és Mátyás által megkötött, 1467. december 16-i békeszerződésen is (dominus despotus Servie). S mivel 1465 legelején már igen fontos és kényes diplomáciai szolgálatokat teljesített a magyar király szolgálatában, bizonyosra vehető, hogy atállására legalább néhány hónappal előbb, 1464 második felében sor kerülhetett. Nos, jól ismert, hogy ekkortájt súlyos harcok folytak a bosnyák harctérre; mind Mátyás, mind II. Mehmed, a „Hódító” külön hadjáratot vezetett ide, csakély eredménnyel — feltehetően ekkor állharott át Vuk is, hiszen addigi ura, a szmederevo-i szandzsákbég is itt harcolt.

Mátyás ekkortájt erősíthette meg Vuk despotai címét, s feltehetően néhány birtokkal is ellátta Valpó és Szerem vármegyékben (Berkaszovo, Kupinovo, Jarak, Trig stb.) azon váruradalomból, melyek 1459-ig a szerb despoták magyarországi földbirtokaihoz tartoztak. Mert hiszen csak saját birtokai jövedelméből gyűjthette össze, tarthatta fenn és vezethette hadba szerb könnyűlovasságát, mely a déli, török elleni fronton a kor egyik legfontosabb hadászati-harcászati alappilléret alkotta Mátyás hadművészetének.

A szerb „Huszárság”

Mátyás korában a magyarországi könnyűlovasság még teljes egészében menekült délszlávokból, főként a hazájukból elűzött vagy elfutott szerbekből állt. E 4-5 ezer főnyi, szerb eredetű, magyar királyi könnyűlovasság huszárság olyan kitűnő szerb emigráns katonatiszt-főurak vezetése alatt harcolt, mint Vuk despotá, Miloš Belmošević, Szevian és Dmitar Jakšić, Radić Božić stb. Az észak-balkáni terepet, az időjárási viszonyosságokat, az ottani nyelveket, a délszláv és török népszokásokat, harcmódot kiválóan ismerő Vuk Branković és szerb huszárijai felbecsülhetetlen szolgálatokat tettek a magyar hadvezetésnek a török elleni támadó és védekező hadjáratokban, a kisebb-nagyobb csetepatéikban, az ellenséges erők felderítésében, a lesvételekben, a „nyelvek” fogásában, az utánpótlási vonalak elvágásában, az ellenséges háttérország kíméletlen pusztításában, a támadó ékek első vonalainak szétzúzásában, a megvert ellenség üldözésében, megsemmisítésében.

Noha a szerb könnyűlovasság, mely a törökhöz hasonló ruházatot és fegyverzetet viselt, főleg a pogány hódítók ellen, a déli végeken és a Balkán északi peremvidékein tevékenykedett, ám Mátyás a nyu-

gari hadszíntereken is bevette őket. A féltelmes hírű szerb huszárság rettegett nevét ily módon még a korabeli osztrák krónikások is feljegyezték. Számukra, közvetlen tapasztalataik alapján, olyannyira nyilvánvaló volt a magyar uralkodó könnyűlovasságának szerb etnikai jellege, hogy például egyikük, Jacob Unrest még a szülőházjukat is „Szerbia vagy Huszárország” (Hussarn oder Raizen) gyanánt emlegeti!

A törökellenes harcok hőse

A szerb történeti epika e téren is valóságos magvakat őriz: Mátyás korában a fennmaradt források szerint is valóban Vuk despota volt a török elleni honvédő küzdelem legnagyobbat szerb hőse magyar földön. Híre-neve országhatáron túl szállt, olyannyira, hogy az egyébként kiváló sztratiótákkal rendelkező tengeri köztársaság, Velence 1478-ban megkísérelte őt árálásra csábítani! A Signoria érvei között szerepelt az is, hogy Vuk neve még a törökök körében is nagy respektusnak örvend . . .

S noha ez talán első pillantásra hihetetlennek tűnik, ám Vuk és II. Bajezid szultán szerb nyelvű, cirill betűs levelezéséből azt is tudjuk, hogy az 1483-as békét megelőző tárgyalások folyamán maga a török uralkodó is megpróbálta őt fényes ígéretekkel átállásra csábítani. Egyenesen azzal kecsegtette, visszaadja neki ősei trónját, várainak és országának jelentős részét, évi harás fejében, ha átáll s vazallus lesz. Vuk azonban nem ment lépre, s a csillogó szultáni ígéretek éppúgy nem kápráztattak el, mint a düsgazdag kalmárköztársaság ajánlatai: haláláig megmaradt Mátyás hűségén, a török esküdtt ellenségének.

Felsorolni is nehéz lenne mindazon csatározásokat, melyekben Vuk megalapozta vitézi hírnevét és hatalmas birtokadományait, mindössze a legfontosabbakat említhetjük meg. 1465: a delvidéki—szlavóniai—boszniai hadjárat; 1470 vége: első portyája a bosnyák „Ezüstváros” (Srebrenica) ellen; 1475 októberé — 1476 februárja: a boszniai hadjárat, Sabac (Szabács) viadala, felszabadítása; 1476 februárjának második fele: a boszniai portya, a híres bányavárosok (Srebrenica, Kuzlat) és Zvornik városának elfoglalása, kirablása, felegetése; 1476 augusztusának vége; a posafői (počezni) győzelem a Dunánál Ali szmederevo-i szandzsákbégen; 1476 őszé: harcai Szmederevo körül, a három kis föld- és favár (közte a Viteška trpeza) felépítése a legnagyobb szerbiai török erőd blokádirozására; 1479 novembere — 1480 decembere: 11 nagy csata a törökkel, melyből 10-et megnyert a magyar—szerb sereg; 1480—1481: a harcok, vicscsaták Szmederevo körül, hadjáratok Braničevo, Kruševac, Szarajevo elpusztítására srb. E nagyszabású harcokban Kinizsi Pál, temesvári székhelyű alsó magyarországi generális főkapitány és Vuk despota, jajcei bán irányította a magyar—szerb—horvát csapatokat, melyek Szerbiából több tízezer szerb és vlach parasztot telepítettek át Dél-Magyarországra, a Temesközbe.

1481—1483 között, a legkritikusabb években, Vuk hőiesen helytállt a bosnyák fronton, a Jajcei Bántóság parancsnoki posztján, s közben arra is futotta idejéből, hogy közvetítse a fegyverszüneti tárgyalásokat a király és a szultán között, s megsegítse Kinizsit, mint például az 1482. szeptember 9-i, becsei ütközetben, ahol Ali bég rablóseréget verték tönkre. Utóljára az 1483. október 29-i, véres dubicai csatában említi a nevét, midőn az Ausztriából visszatérő boszniai pasát vette meg az Una mentén a horvát bán csapataival.

Utolsó évei és halála

A betegeskedő, öregedő despota, akir egyre jobban kinzott a még 1476-ban Zvornik altt kapott lábshehe is, utolsó másfél esztendejét szerémségi birtokain töltötte feleségével, az egyik leghíresebb horvát főnemesi családból származó Barbara Frankopannal (Frangepán Borbálával). Mivel gyermekük nem született, birtokait nejeire testálta, melyet különös kegyként, maga a király is megerősített, tekintettel Vuk kimagasló katonai érdemeire. Alig 3 héttel Bécs magyar kézbe kerülése előtt, 1485. április 16-án éette utol a halál kedvenc szerémségi várkastélyában, Kupinová. Feltehetően az általa alapított Szent Lukács pravoszláv templomban helyezték örök nyugalomra, ez azonban az évszázadok viharában nyomtalanul elpusztult.

Halálakor még 50 éves sem lehetett. Aránylag nem túl hosszú életéből alig két évtizedet töltött el hazánk szolgálatában. Késégtelen azonban, hogy a névlegesen „Szerbia despotája” címet viselő, ám ténylegesen csupán az egyik delvidéki határparancsnok funkcióját betöltő Vuk Branković, a „Tuzes Sárkány”, ennek ellenére kiemelkedő helyet harcolt ki magának a magyarországi szerbek és a törökellenes honvédő harcok történetében, melyek mintegy háromnegyed évszázaddal késleltették a középkori magyar állam mohácsi összeomlását. Napjainkban kegyelettel hajtjuk meg a hála és a késői elismerés lobogóját a szerb és a magyar nép válllvetve viselt torokellenes honmenrő küzdelme e feledésbe merült, közös hősenek tiszteletre méltó emlékezeté előtt!

Dr. Fenyvesi László

¹Vuk Branković-Grgurević despota életjáról cildig sem a délszláv, sem a magyar történetírás nem készített részletes, külön feldolgozást. Eitérajzi adatait mintegy másfél száz levélből, oklevélből, hadjelentésből, szerb letopiszából, török krónikából, latin és cirill betűs forráskindványból, feldolgozásból lehet kigyűjtögetni. Figyelemet érdemel Dusanika Dimitrijević tanulmánya a szerémségi Brankovićekről, mely szerb nyelven jelent meg az Istorija namja 1975-os kötetében. A források jelzésit és a vonatkozó bibliográfiát ld. későbbi tanulmányunkban (Egy magyarországi szerb határparancsnok, Vuk Branković törökellenes küzdelme)